

В. Н. Хоменко, ст. викл., А. О. Жежера, студ.

Ключові слова: модернізація, інтелектуальний капітал, економіка знань, периферійна країна, інноваційна діяльність, наукові дослідження, інформаційно-комунікаційні технології, науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки

Постановка проблеми. Розвиток сучасної світової економіки характеризується кардинальними змінами у напрямках економічного прогресу. Наразі основними пріоритетами розвитку економіки стають перехід до стратегії економіки, що базується на знаннях, та прискорений інноваційний розвиток. Основою економіки знань є інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, наука, процеси трансферу результатів творчої діяльності у виробництво матеріальних і духовних благ. Знання стають найважливішим чинником суспільного відтворення, здатного забезпечити сталий економічний розвиток, економічну могутність країни та її конкурентоспроможні перспективи у світовому просторі. З огляду на це процес розбудови економіки знань для України – один із головних інструментів інноваційного прориву та основний шлях до поєднання існуючих культурних традицій і наявного соціогуманітарного потенціалу зі світовими економічними вимогами та суспільними тенденціями.

Аналіз публікацій. Проблемі формування економіки знань в Україні свої праці присвятили такі вчені як: Ю. Бажал, В. Геєць, Т. Корнеєва, В. Семиноженко, М. Сорока, І. Стояненко, Л. Федулова, А. Чухно та інші, у яких ґрунтовно досліджені теорії економіки знань, особливості її розбудови, роль державної політики та значення для України.

Мета статті. Дослідити сучасний стан економіки знань та визначити основні модернізаційні заходи щодо її розбудови в Україні.

Виклад матеріалу. Корінну рису економіки і суспільства визначає ключовий чинник виробництва. Домінування такого чинника як земля зумовило панування аграрної цивілізації, матеріалізоване у засобах виробництва та фінансових активах капіталу – індустріальної. Наразі не тільки земля, а й фізичний та фінансовий капітал витісняються на задній план інтелектуальним капіталом. Його складовими є людський (human) і структурний (structural) капітал. Перший являє собою сукупність знань, умінь і творчих здібностей працівників, а другий – технічне і програмне забезпечення інформаційних систем і баз даних, організаційну структуру підприємства, належні йому патенти і торгові марки. Кожний із зазначених елементів породжений людськими знаннями. О. Тоффлер і Х. Тоффлер оцінюють знання та інформацію як «революційне багатство», «авангардне багатство третьої хвилі», багатство, що означає зміну економіки загалом. Домінування знань та інформації визначального чинника виробництва зумовлює те, що економіка і суспільство стають знанневими, інформаційними.

Варто зазначити, що науковці часом розрізняють інформаційне суспільство та суспільство знань як начебто вищий ступінь розвитку нового суспільства. Але інформація і знання являють собою єдність як новий виробничий чинник. Інформація без знань не має ніякого значення для виробництва, знання становлять зміст інформації, а інформація є формою існування і поширення знань. Тому інформаційне суспільство і суспільство знань – це різні назви нового суспільства.

Вперше термін «економіка знань» використав у своїх працях Ф. Махлуп. З його допомогою він намагався підкреслити роль знань як вирішального фактора економічного зростання і суспільного розвитку [1].

У широкому розумінні, економіка знань – це економіка, де основною рушійною силою прогресу є знання, зосереджені у людському капіталі та інформаційному навколишньому середовищі [5]. Людина розглядається не лише як фактор виробництва (праця), а й як його результат. Процес розвитку такої економіки полягає в акумулюванні резерву здібностей і набору потреб людини.

Перехід світової економіки в новий якісний стан зумовлений дією таких факторів:

- значним підвищенням ролі теоретичного знання;
- структурними зрушеннями у сфері матеріального виробництва, зокрема, зростанням частки сфери послуг;
- розвитком сучасних інформаційних технологій та високотехнологічних галузей.

При цьому, основою виробництва економічних благ продовжують виступати матеріально-природні ресурси (як у аграрному та індустріальному типах економіки), але найважливішими нематеріальними чинниками, які забезпечують зростання і розвиток будь-якої економічної системи, виступають людський капітал і знання.

Економіка знань має три принципові особливості. Перша – дискретність знання як продукту. Конкретне знання або створене, або ні. Не може бути знання наполовину або на одну третину.

Друга особливість полягає в тому, що знання, подібно іншим громадським (публічним) благам, будучи створеними, доступні всім без винятку. І нарешті, третя особливість знання: за своєю природою це інформаційний продукт, а інформація після того, як її спожили, не зникає, як звичайний матеріальний товар.

Характерними властивостями знання є:

- невідчужуваність, тобто придбання будь-ким певного обсягу знань не зменшує здатності інших користуватися тими ж знаннями;
- не залежить від простору – одне й те ж знання може споживатися у різних куточках світу;
- одна й та ж інформація (знання) може продаватися декільком споживачам по декілька разів, у свою чергу, покупці можуть перепродати отриману інформацію;
- мають істотну залежність від часу. Мають цінність в означений період, або до настання якоїсь події, після чого можуть і зовсім знецінитися.

Умовами розвитку економіки знань є: людський ресурс(капітал), інноваційна активність, розвиток інтелектуального потенціалу.

Людський капітал є основою складовою економіки знань. Це термін, як уже зазначалось, що визначає накопичені знання, вміння та майстерність, якими володіє людина і які набуваються завдяки загальній та спеціальній освіті, професійній підготовці, виробничому досвіду.

У свою чергу, основними складовими людського капіталу є: освіта, кваліфікація, навички, рівень життя населення, соціальний захист, охорона здоров'я, демографічна ситуація у країні. Саме за цими показниками можна аналізувати якість та ступінь його розвитку.

Інноваційна діяльність – одна з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

Об'єктами інноваційної діяльності є: інтелектуальні продукти; інноваційні програми, проекти, обладнання та процеси; товарна продукція; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інтелектуальний потенціал можна охарактеризувати за такими позиціями як: нормативна та макроекономічна база, що включає, зокрема, заходи торговельної політики, які впливають на просування технологій та їх вартість; інноваційні та техновиробничі інфраструктури, спроможні до реалізації інновацій та перетворення їх на товар; розмір інвестицій у сектор знань; міжнародне співробітництво в галузі науки й інновацій; зростання частки високотехнологічної продукції в товарообміні між країнами; прискорення патентування результатів нових розробок і винаходів у сфері високих технологій.

Економіка знань – це економіка принципово нова, яка приходить на зміну економіці винищення й експлуатації природи, економіці сліпого бажання людини отримати максимум прибутку. Її основою є не споживацький мотив людини, а прагнення задовольнити свої потреби таким чином, щоб не зашкодити природі, сприяючи при цьому її відтворенню. Тобто це основа формування соціально-орієнтованої економіки, де розвиток відбувається завдяки позитивним інноваційним змінам. При цьому зміни слід бачити одночасно як причину і як наслідок, що породжує радикальні технологічні, структурні зміни, змінює парадигму всього суспільного життя [5].

У суспільстві знань відбувається поступове заміщення традиційних індустріальних засобів виробництва новими, які використовують прогресивні знання і за допомогою яких створюються додаткові багатства. Докорінно змінюються структура праці та трудові відносини, зайнятість населення, з'являються нові професії та види економічної діяльності. Головною продуктивною силою стає творча людина (homo creator).

Для вимірювання рівня розвитку економіки знань Світовий банк розробив спеціальну методику, яка включає 76 показників, основними з яких є: інституціональний режим, рівень освіченості населення, стан інформаційної та комунікаційної інфраструктур, а також

національна інноваційна система. Відповідно з даним індексом Україна у 2009 – 2010 рр. посіла 51-ше місце із 146 країн. Це місце було забезпечене такими рейтинговими позиціями складових індексу: 26-те місце за рівнем освіти та якістю людських ресурсів, 56-те – за інноваційною системою, 62-ге – за розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та 80-те – за економічним режимом.

Перші місця посіли такі країни як: Данія, Швеція, Швейцарія і Нідерланди. Великобританія посіла 7-ме місце, США – 9-те, Росія – 60-те. Як бачимо, Україна посідає досить пристойне місце.

Тепер, використовуючи дані Державної служби статистики України, виділимо основні тенденції розбудови економіки знань у нашій країні.

По-перше, кількісно потенціал сфери освіти відповідає потенціалу провідних країн Європи. Однак за не завжди достатнім рівнем якості отримуваних компетенцій та за умови відсутності відповідного інституційного середовища, налагодженої взаємоузгодженої системи безперервного навчання зазначений потенціал неспроможний суттєво впливати на економічне зростання країни на засадах інтелектуального ресурсу.

По-друге, Україна посідає одне з перших місць у Європі за часткою науковців у робочій силі. Однак державі не вдалося перетворити її на головний чинник економічного зростання на інноваційній основі. В 2011 порівняно з 2000 роком у 8,3 раза зросли обсяги фундаментальних досліджень, виконаних вітчизняними дослідниками, в 7,6 раза – обсяги наданих науково-технічних послуг, в 4,5 раза – розробки, в 4,3 раза – прикладні дослідження), але часто їх результати не знаходять кінцевого споживача і залишаються лише на папері. [3]

По-третє, у сфері інноваційної діяльності відбувається поступова деградація всіх її етапів через ігнорування сучасних знань із загального менеджменту, державного управління, стратегічного планування, фінансового менеджменту. За останні одинадцять років питома вага підприємств, які займалися інноваціями в нашій країні, скоротилася з 18 % у 2000 р. до 16,2 % у 2011 році; частка підприємств, що впроваджували інновації, зменшилася за цей же період із 14,8 до 12,8 %. [3]

По-четверте, сфера інформаційних технологій в Україні перебуває у стані активного становлення, особливо в напрямі надання ІТ-послуг (розробка програмного забезпечення, консультування з питань інформатизації, обробка даних, ремонт і технічне обслуговування офісної та електронно-обчислювальної техніки) через наявність національних приватних телекомунікаційних операторів; зацікавленість іноземних інвесторів в ІКТ-секторі економіки; проходження через територію країни міжнародних транспортних магістралей і комунікаційних каналів; здійснення модернізації комп'ютерних парків і програмного забезпечення; формування мережі мобільного зв'язку, що охоплює всю територію України, та її постійний розвиток; розвиток каналів цифрової комунікації тощо. Проте через недосконалість чинної системи нормативно-правових документів, недостатню скоординованість зусиль державного та приватного секторів економіки, неефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів тощо сфера ІКТ досить повільно розкриває свій потенціал [8].

По-п'яте, Україна на світовому ринку нових видів продукції та технологій демонструє досить низьку і спадну конкурентоспроможність. За даними останнього звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2010 – 2011 рр., Україна посіла лише 89-те місце серед 133 країн проти 82-го у 2009 – 2010 рр. (72-ге місце у 2008 – 2009 рр.) [3].

Якщо до визначених тенденцій додати сировинну спеціалізацію виробництва та експорту, низьку оплату праці, недостатнє фінансування наукових досліджень, відтік капіталу за кордон, вимивання національного доходу через обслуговування зовнішнього боргу, втрату суверенітету в проведенні економічної політики, зумовлену директивами МВФ, низьку компетенцію бюрократичної системи державного управління внаслідок безвідповідальності вищих державних чиновників і основних ланок виконавчої влади, що виникла з руйнуванням системи законодавчого і громадського контролю над їх діяльністю, то отримаємо набір характерних рис так званої «периферійної країни» [7].

За таких умов перехід України до економіки і суспільства знань є надто проблематичним. Щоб його здійснити, у країні треба сформулювати головні умови, а саме: політичну стабільність, правопорядок, реальну демократію, соціально-орієнтовану економіку, цивілізовані стандарти добробуту, високу якість людського та соціального капіталів. Створити такі умови можна завдяки модернізації не тільки економіки, а й усієї країни. Модернізація України – це якісний

стрибок у напрямку розбудови розвиненої індустріальної країни. Будь-які спроби перейти до економіки знань, оминувши індустріальну модернізацію, є безпідставними.

Здійснюючи модернізацію економіки, системи державного управління і державного устрою, суспільних відносин, першочерговими кроками на шляху до формування економіки знань мають стати:

- усвідомлення переваг інноваційної моделі економічного розвитку, розвиток систем «знання – виробництво – знання» (знання' – нове або доповнене новими ідеями знання, отримане шляхом апробації в реальних умовах);

- формування нового світогляду українського суспільства, розвиток інноваційної культури на всіх рівнях управління (як на рівні нації, кожного індивіда, так і на рівні персоналу підприємств);

- захист вітчизняного виробника і впровадження принципово нової практики до визначення суті «українського продукту», «української технології» [5];

- створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу як важливих складових економічного розвитку України;

- створення національної інноваційної системи з метою забезпечення позитивних кінцевих результатів діяльності в циклі від виникнення наукової ідеї до її впровадження як продукту або послуги;

- заохочення здійснення суб'єктами національної економіки та іноземними компаніями інвестицій інноваційного спрямування;

- побудова бюджетної системи на нових принципах, з урахуванням інтересів регіонів та відповідно до стратегічних цілей розвитку економіки;

- реформування податкової системи з метою запровадження адекватної, конкурентоспроможної, оптимізованої моделі та нової якісної системи відносин оподаткування;

- приведення у відповідність до світових стандартів правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності, авторських прав та механізмів міжнародного трансферу технологій;

- створення умов для реалізації національними підприємствами стратегії експансії на зовнішніх ринках, підтримки конкуренції на внутрішньому ринку.

- доступна, якісна і безперервна освіта населення на основі нових наукових знань;

- держава як ініціатор та координатор процесів розбудови [1].

Отже, тільки системна модернізація всього українського суспільства може забезпечити його сходження на якісно новий рівень цивілізаційного розвитку.

Висновок. Формування економіки і суспільства як принципово нової системи соціоекономічного устрою зумовлене особливою роллю знань у сучасному цивілізаційному розвитку. Наразі результативність господарювання, конкурентні переваги країн дедалі менше визначаються багатством природних ресурсів, фізичним капіталом чи дешевою робочою силою і все більше – застосування знань. Саме знання стають ключовим чинником суспільного розвитку, сприяють досягненню взаємодоповнюваних цілей забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення суспільного добробуту, стимулювання соціальної злагоди, розвитку людини. Тому Україні, щоб не опинитися на узбіччі сучасної цивілізації, не відстати від потягу, що набирає хід, в якому розвинені (і багато тих, що розвиваються) країни відправляються в майбутнє, де суспільством стануть керувати закони економіки знань, керівництву нашої держави доцільно, перш за все, спрямувати свої зусилля на модернізацію економіки та суспільства для розвитку економіки знань. Розбудова економіки знань має стати національною метою для України XXI століття.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Бажал Ю.** Знаннєва економіка: теорії і державна політика // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 71 – 76.

2. **Геєць В. М.** Характер перехідних процесів до економіки знань (початок) // Економіка України. – 2004. – № 4, 5. – С. 4 – 14.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 9 січня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу : С. В. Вахнюк. Технологічні пріоритети України в період розбудови економіки знань.

5. **Сорока М.В.** Значення розвитку економіки знань для України // Вторая Междунар. науч.-практ. конф. «Качество экономического развития: глобальные и локальные» (27 – 28 августа 2009 г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2009kach/soroka.php>

1. **Стояненко І. В.** Формування економіки знань як реальність і необхідність сьогодення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1230>

7. **Федулова Л. І.** Технологічна готовність економіки України до нових викликів в умовах відсутності технологічної політики // Економіка України. – 2010. – № 9. – С. 12 – 25

8. **Федулова Л. І., Корнєєва Т. М.** Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 3 – 17

УДК 330. 322. 3 : 37

Модернізація України як шлях до формування економіки знань / В. М. Хоменко, А. О. Жежера // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Д.: ПДАБА, 2013. – № 3. – С. 49 – 53. – Бібліогр.: (8 назв).

Визначено основні шляхи модернізації для формування економіки знань.

Ключові слова: модернізація, інтелектуальний капітал, економіка знань, периферійна країна, інноваційна діяльність, наукові дослідження, інформаційно-комунікаційні технології, науково дослідні та дослідно-конструкторські.

Modernization of Ukraine as a way for building a knowledge-based economy / V. N. Homenko, A. A. Zhezhera // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Д.: ПГАСА, 2013. – № 3. – С. 49 – 53. – Библиогр.: (8 назв.).

Определены основные пути модернизации для формирования экономики знаний.

Ключевые слова: Модернизация, интеллектуальный капитал, экономика знаний, периферийное государство, инновационная деятельность, научные исследования, информационно-коммуникационные технологии, научно-исследовательские и исследовательско-конструкционные разработки.

Modernization of Ukraine as a way for building a knowledge-based economy / V. N. Homenko, A. A. Zhezhera // Visnyk of Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture. – D.: PSACEA, 2013. – № 3. – P. 49 – 53. – Bibliogr.: (8 names).

The main ways of modernization to create a knowledge economy are defined in this article.

Key words: Intelligent capital, knowledge economy, Peripherals State, innovation, research, information and communication technologies, research and research and development of constructional.